

Розвиток, бойове застосування та озброєння авіації

УДК 378.1:355.232.2

М.М. Бреславець, Р.М. Джус, І.М. Ключніков

Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків

МЕТОДОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ ЛЬОТНИХ ЕКІПАЖІВ ВІЙСЬКОВОЇ АВІАЦІЇ

У дослідженні у стислому вигляді викладено методологію підготовки льотних екіпажів військової авіації, якою вона склалася в нашій країні історично, та з оглядом на сучасні реалії та тенденції розвитку. Здійснена спроба теоретичного обґрунтування шляхів подальшого розвитку системи підготовки льотних екіпажів військової авіації.

Ключові слова: методологія підготовки, льотна підготовка, військова авіація, льотний екіпаж.

Вступ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Авіація Збройних Сил (ЗС) України на даний час переживає складний період не тільки із-за стану авіаційної техніки (АТ) або обмеженого матеріального та фінансового забезпечення її бойової підготовки. Складнощі даного періоду відобразилися і на методологічних основах підготовки льотних екіпажів, які представляють собою систему принципів і способів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності [1].

Льотна професія є особливим, у своєму роді унікальним породженням сучасної цивілізації [2], яка поставила льотний екіпаж в центр авіаційної системи, поклала на нього відповідальність за якість виконання польотного завдання і за безпеку польоту.

За останні роки з лав ЗС України за різних причин звільнились досвідчені фахівці льотної справи, а обмежена інтенсивність польотів авіації не дозволяє готувати спеціалістів високого професійного рівня. Подібні обставини призводять до втрати «школи» льотного навчання пілотів та зниження рівня безпеки польотів. Помилкові дії льотного складу при експлуатації повітряного судна за останні роки стали одними з основних причин авіаційних подій та інцидентів (з людським фактором пов'язано близько 70 відсотків авіаційних подій), що свідчить про невідповідність між рівнем розвитку АТ і системою підготовки льотних екіпажів. Сучасна «інтелектуальна» АТ стала вимагати такої ж «інтелектуальної» діяльності від льотчика, висунула значні вимоги до самої людини даної професії. До того ж, мова іде про підготовку не просто особи льотної професії, а про підготовку військового льотчика – «повітряного бійця». Відхід від класичних методологічних основ, які склалися не

одне десятиліття (іноді навіть через кров) призводить до появи інших (ненаукових) понять, що негативно відображається на процесі функціонування системи підготовки льотних екіпажів. Тому представляється доцільним викласти у стислому вигляді методологію підготовки льотних екіпажів військової авіації, якою вона склалася в нашій країні історично, та з оглядом на сучасні реалії та тенденції розвитку.

Метою статті є теоретичне обґрунтування шляхів подальшого розвитку системи підготовки льотних екіпажів військової авіації.

Основний матеріал

1 Основні поняття теорії і практики підготовки льотних екіпажів військової авіації

Класичне поняття «підготовка» представляє собою **теорію** та **практику** надання знань, вмінь та навичок для виконання особою функціональних обов'язків у конкретних обставинах на визначений термін (для підготовки військового льотчика необхідно додати – при наявності у особи відповідних льотних здібностей, фізичних та психофізіологічних якостей).

Теорія підготовки льотних екіпажів військової авіації займається визначенням необхідної освіти молодшої людини для оволодіння спеціальністю військового льотчика, розробкою методик (відбору, льотного навчання, бойового застосування, тактичної, фізичної, психологічної підготовки пілотів та інше), наданням пропозицій до використання різних типів літальних апаратів (ЛА), структур (установ) для навчання пілотів, а також розробкою керівних документів з організації, проведення льотної роботи, безпеки польотів та ін.

Об'єктом дослідження теорії «підготовки» льотних екіпажів військової авіації є сам льотчик (льотний екіпаж).

Предметом дослідження теорії «підготовки» льотних екіпажів військової авіації є функціонування системи їх підготовки.

Дослідження закономірностей функціонування системи підготовки льотних екіпажів проводяться на основі системного підходу. Основними особливостями цих досліджень є:

- система підготовки льотних екіпажів, як предмет дослідження, розглядається цілісною структурою, яка складається з відносно окремих елементів (підсистем) – етапів підготовки, кожний з яких, у свою чергу, може сам предстати у якості системи;
- єдність елементів системи – етапів підготовки – досягається визначеними зв'язками і відносинами між ними, що надає визначені властивості всій системі, котрі не є простою сумою властивостей її елементів;
- елементи системи – етапи підготовки – здійснюють взаємний вплив друг на друга.

Практика «підготовки» або «льотна підготовка» військових льотчиків займається безпосереднім наданням та формуванням у них знань, вмінь, навичок з техніки пілотування, польотної навігації та бойового застосування ЛА (відповідно за його типом та етапом підготовки), психологічної готовності до виконання бойових завдань.

2 Етапи підготовки льотних екіпажів

Підготовка льотних екіпажів військової авіації у загальній системі складається з декількох етапів – елементів системи (рис. 1), які реалізуються у різних структурах (установах). Такими етапами є:

- відбір льотного складу;
- початкова підготовка льотного складу;
- основна підготовка льотного складу;
- удосконалення бойового вишколу льотного складу;
- перенавчання льотного складу на нову для нього авіаційну техніку.

Етап відбору льотного складу здійснюється як перед вступом молодшої людини до військового льотного навчального закладу, так і на протязі всієї його льотної діяльності.

Етап початкової підготовки льотного складу (курсантів) здійснюється при їх навчанні у військовому льотному навчальному закладі.

Етапи основної підготовки та удосконалення бойового вишколу льотних екіпажів здійснюються при проходженні служби льотчиками у військових частинах.

Етап перенавчання льотного складу на нову для нього АТ (теоретичне та практичне) здійснюється, як правило, у спеціалізованому центрі бойової підготовки авіаційних фахівців або у льотному навчальному закладі. Можливе практичне перенавчання льотного складу на нову для них авіаційну техніку у військовій частині.

2.1 Етап відбору льотного складу

Етап відбору льотного складу складається з попереднього та поточного.

Попередній відбір відбувається перед вступом кандидата до льотного навчального закладу, де він перевіряється на відповідність стану здоров'я, рівня теоретичних знань, фізичних, психофізіологічних даних (за спеціальними методиками), визначається його бажання займатись льотною діяльністю.

Поточний відбір льотного складу відбувається на всіх етапах льотної підготовки від перших польотів до закінчення льотчиком своєї діяльності:

- на етапі початкової підготовки перевіряються льотні здібності курсанта, визначається його придатність до льотної роботи та визначається рід авіації, у якому доцільно його використовувати;
- на етапах основної підготовки, удосконалення льотного вишколу та перенавчання льотного складу на нову для нього АТ перевіряються здібності льотчика освоїти новий тип ЛА, а також різні види польотів (бойового застосування) при встановленому мінімумі погоди вдень та уночі, тощо.

Перевірка на відповідність стану здоров'я, рівня теоретичних, спеціальних знань здійснюється на всіх етапах підготовки льотних екіпажів у визначені терміни за вимог директивних документів.

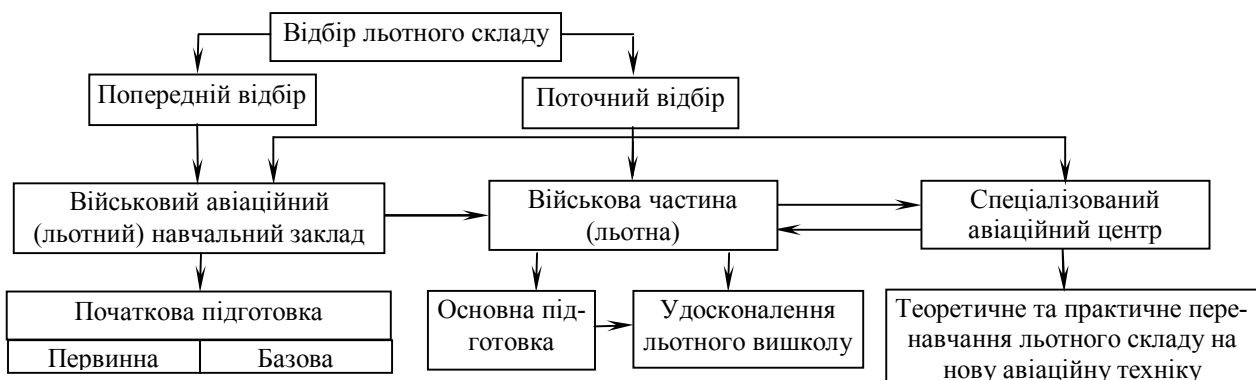

Рис. 1. Принципова схема підготовки льотних екіпажів

2.2 Етап початкової підготовки льотних екіпажів

Льотна діяльність військових льотчиків починається з етапу їх початкової підготовки у військовому льотному навчальному закладі. Безпосередньо льотна підготовка курсантів-льотчиків здійснюється згідно вимог «Курсу навчальної льотної підготовки» та методики льотного навчання [3], як сукупності методів та прийомів.

Сучасний бойовий ЛА є породженням останніх досягнень науково-технічного прогресу, коштує немалих грошей і для своєї експлуатації потребує визначених знань, вмінь, навичок, які накопичуються у пілота при експлуатації попередніх типів (відносно простих) ЛА. Неможливо далеко від авіації людину з перших кроків в льотній справі починати навчати на сучасному бойовому ЛА. Це надзвичайно дорого, суперечить принципу навчання «від простого до складного», а також представляє велику небезпеку (втрата бойового ЛА дуже дорого коштує для держави, а життя кожної людини безцінне). Необхідність поступового навчання молодих пілотів спочатку на «простих», а потім на більш «складних» ЛА у військовому льотному навчальному закладі змусило поділити початкову підготовку на:

- первинну підготовку, де молода людина здійснює перші кроки освоєння літака (вертольота);

- базову підготовку, де, з урахуванням досвіду, який набув курсант за первинну підготовку, надається підготовка для освоєння ним бойового (учбово-бойового) ЛА (рис. 1).

Освоєння курсантом бойового (учбово-бойового) ЛА, на основі чого формується його психологічна готовність до виконання бойових завдань, дає підстави для отримання випускником звання військового льотчика.

Важливою і об'єктивною необхідністю для проведення початкової підготовки пілотів є ретельний вибір (підбір) ЛА, який повинен задовольнити потреби як методології льотного навчання, так і оптимальних витрат ресурсів держави. Більшість авіаційних країн світу прийшли до висновку, що найбільш раціональним варіантом вибору ЛА для навчання молодих пілотів у льотних навчальних закладах є використання гвинтомоторних ЛА для проведення їх первинної підготовки та перехідних учбово-бойових ЛА – для їх базової підготовки, з подальшим перенавчанням на бойовий ЛА. В деяких країнах для первинної підготовки курсантів-льотчиків використовуються учбові реактивні ЛА, а для базової підготовки – бойові ЛА, що призводить до підвищення вартості навчання пілотів у льотному навчальному закладі.

ЛА, які призначені для проведення початкової підготовки молодих пілотів, повинні відповідати наступним вимогам:

- для первинної підготовки – гвинтомоторний або учбовий реактивний ЛА повинен бути простим в

управлінні («процяти» деякі помилки техніки пілотування), на ньому можна безпечно виконувати «штопор», фігури простого та складного пілотажу, елементарні завдання польотної навігації, елементи бойового застосування (на учбовому реактивному літальному апараті) і за своїм обладнанням наближати молодого пілота до експлуатації сучасного літака;

- для базової підготовки – перехідний учбово-бойовий ЛА, як правило, дозвуковий (надзвуковий L-15 – Китай), який має дві кабіни (кабіна курсанта та кабіна інструктора) та значно меншу собівартість відносно сучасного бойового літака. Льотні характеристики такого літального апарату та приладне обладнання його кабіни повинні бути наближені до сучасного бойового літака, а наявність прицільної системи та озброєння дозволяти пілотам відпрацьовувати тактичні прийоми та бойове застосування по повітряних та наземних цілях, що надасть можливість молодим пілотам успішно освоїти у майбутньому бойовий літак (як винищувач, так і бомбардувальник). Застосування учбово-бойових ЛА при навчанні курсантів-льотчиків виключає можливість втрати дорогого бойового літака із-за помилок техніки пілотування, що може мати місце при діях недосвідченого пілота.

Примітка:

- використання гвинтомоторного літака при навчанні курсантів-льотчиків є доцільним тільки при умові, що їх подальшу базову підготовку планується здійснювати на перехідному учбово-бойовому літаку;

- якщо базову підготовку молодих пілотів планується проводити на бойовому літаку, їх первинна підготовка, для виключення порушення принципу навчання «від простого до складного», повинна здійснюватись на учбовому реактивному літаку;

- послідовне проведення підготовки курсантів на гвинтомоторному літальному апараті та на учбовому реактивному літальному апараті у військовому льотному навчальному закладі вважається недоцільним, так як на них вирішуються практично однакові завдання з досягненням мети первинної підготовки і буде призводити тільки до зайвого витрачання державних матеріальних ресурсів, грошей та інше. Можна погодитись з таким підходом, якщо підготовку на гвинтомоторному ЛА молодь буде проходити у цивільному авіаційному клубі (центрі), або при військовому університеті, академії тощо, ще до їх вступу у військовий льотний навчальний заклад.

2.2.1 Первинна підготовка льотних екіпажів

Метою первинної підготовки льотних екіпажів є визначення у курсантів льотних здібностей та їх придатності до льотної роботи з формуванням у них психологічної впевненості до здатності самостійно пілотувати ЛА у повітряному просторі, набування ними первинних самостійних навичок техніки пілотування.

Головним завданням даного етапу підготовки, окрім навчання техніці пілотування ЛА, є, поперед

за все, введення молодого людини у світ авіації, розкриття перед ним специфіки льотної професії, її романтики, закласти основи психології льотної праці, як майбутнього військового льотчика.

На етапі первинної підготовки здійснюється основний відбір майбутніх пілотів (за досвідом провідних авіаційних країн на цьому етапі понад 30% кандидатів відраховується від подальшого льотного навчання).

Первинна підготовка пілотів може здійснюватися як на гвинтомоторних літаках, так і на учбових реактивних літаках, а норми нальоту повинні забезпечити виконання завдань даного етапу.

По закінченню етапу первинної підготовки курсант повинен здати іспити (з теорії та льотної підготовки, що повинно бути передбачено Курсом навчальної льотної підготовки) для прийняття рішення на його переведення до наступного етапу – базової підготовки.

2.2.2 Базова підготовка льотних екіпажів

Головним завданням базової підготовки є професійна підготовка і психологічне формування курсантів, як військових льотчиків – майбутніх повітряних бійців.

Базова підготовка здійснюється на перехідних учбово-бойових або на бойових літальних апаратах, а норми нальоту пілотів повинні забезпечувати виконання курсантами всієї програми даного етапу підготовки.

Окрім визначення придатності курсантів до польотів на даному типі ЛА, базова підготовка повинна надати їм знання, вміння, навички з техніки пілотування, польотної навігації, бойового застосування (з практичним застосуванням авіаційного озброєння по повітряних та по наземних цілях) на середніх, великих та малих висотах вдень за простих та складних погодних умов одиночно та у складі «пар», а також уночі за простих погодних умов.

По закінченню базової підготовки, курсант повинен здати державні іспити з техніки пілотування літального апарату (політ з членом державної комісії), бойового застосування, а також здати державні іспити з теорії спеціальних дисциплін.

Успішне закінчення курсантом-льотчиком етапу базової підготовки, а з нею в цілому початкової підготовки у військовому льотному навчальному закладі, стає підґрунтям для отримання ним документу за фахом військового льотчика. Бажано, щоб при цьому була передбачена процедура присвоєння випускникам льотної класифікації.

2.3 Етапи основної підготовки, удосконалення бойового вишколу та перенавчання льотного складу на нову авіаційну техніку

Основна підготовка льотного складу та удосконалення бойового вишколу льотних екіпажів здійснюється на бойових літальних апаратах у військовій частині.

Перенавчання льотного складу на нову для них АТ (теоретичне та практичне) здійснюється, як правило, у спеціалізованому центрі бойової підготовки авіаційних фахівців. Практичне перенавчання льотного складу на нову для них АТ можливе у військовій частині.

Основним керівним документом, за яким здійснюється підготовка льотних екіпажів у військових частинах, є Курс бойової підготовки (КБП) по родах авіації. В ньому визначені зміст, обсяг та послідовність виконання вправ за різних метеорологічних умов та часу доби.

На даний час Курс бойової підготовки потребує свого удосконалення, так як в ньому відсутні:

- програма відновлення навичок техніки пілотування льотного складу (у відповідності за їх класом, терміну перерви у польотах за різних погодних умов та часу доби);

- програма перенавчання льотного складу на нові для них типи ЛА (у відповідності за їх класом, за різних погодних умовах та часу доби, з урахуванням рівня підготовки на попередніх типах ЛА);

- програма удосконалення бойового вишколу льотчиків.

У діючих КБП питання відновлення навичок техніки пілотування після перерви та перенавчання льотного складу на нову для них АТ віддані на суб'єктивне рішення командира, що іноді приводить до порушення методики льотного навчання і може бути небезпечним.

Удосконалення бойового вишколу льотчиків (такої програми у сучасному КБП взагалі не передбачено) здійснюється шляхом повторювання виконання польотів за одних і тих вправ, що не дає можливості підтримувати на високому рівні їх майстерність, знижує інтерес до льотної діяльності, а головне – не дозволяє постійно підтримувати на високому рівні здатність пілотів до виконання бойових завдань.

Вважається, що до КБП повинні входити не менше шістьох програм. Такими програмами можуть бути:

- основна програма підготовки льотного складу;
- програма удосконалення бойового вишколу льотного складу;

- програма відновлення навичок льотного складу;

- програма перенавчання льотного складу на інші типи ЛА;

- програма підготовки льотчиків-інструкторів;

- льотно-тактична підготовка підрозділів та авіаційних частин.

Основна програма підготовки льотного складу – програма, за якою екіпаж проходить підготовку на даному типі ЛА з початку до повного освоєння його експлуатації у всьому діапазоні висоти та швидкості, вдень та вночі за всіма метеорологічними умовами. Розділами такої програми повинні визна-

чатись умови присвоєння льотчикам класної кваліфікації з виконанням ними залікових вправ та здачі теоретичних іспитів.

До цієї програми повинна входити підготовка (теоретична та практична) ведучих пар, груп за різних метеорологічних умов.

Після завершення освоєння Основної програми КБП і отримання класифікації «Військовий льотчик 1-го класу», льотчику забороняється виконувати польоти за вправами цієї програми (окрім польотів на відновлення навичок техніки пілотування або перенавчання на нову АТ за спеціальними для цього програмами).

Програма удосконалення бойового вишколу льотного складу, за якою здійснюється подальша підготовка військових льотчиків 1-го класу. Така програма повинна бути спрямована на удосконалення знань, вмінь, навичок льотного екіпажу в техніці пілотування, польотної навігації, використанні прицільних систем та озброєння при виконанні польотних завдань за складних, як правило, при встановленому мінімумі, погодних умов, вдень, уночі. Рівень складності вправ (польотних завдань) даної програми повинен вимагати від екіпажу прояву своєї майстерності, професіоналізму, що буде дозволяти підтримувати його постійну готовність до виконання бойових завдань.

Програма відновлення навичок льотного складу – є програмою відновлення у льотчика навичок (у відповідності за його кваліфікацією) з техніки пілотування, польотної навігації, бойового застосування після перерв (встановлених керівними документами) у польотах вдень, уночі за різних метеорологічних умов. Така програма формується на базі вправ Основної програми. Наявність такої програми в КБП дозволяє уникнути суб'єктивного підходу та методичних порушень при відновленні у льотчика втрачених навичок з техніки пілотування.

Програма перенавчання льотного складу на інші типи ЛА: навчання льотного складу на нову для них АТ вдень, уночі за різних метеорологічних умов в залежності від присвоєного класу та рівня їх підготовки, який був досягнутий на попередньому типі літального апарату. Така програма формується на базі вправ Основної програми. З появою на озброєнні принципово нових зразків АТ, такі програми створюються і вносяться до КБП у якості додатку.

Програма підготовки льотчиків-інструкторів – включає теоретичну (педагогіка, психологія, методика льотного навчання, практична аеродинаміка літального апарату та ін.) та практичну підготовку льотного складу в якості інструктора вдень, уночі за різних метеоумов. Така програма формується як на базі вправ Основної програми, так і на базі вправ, які передбачають виконання методичних польотів за видами льотної підготовки КБП (за різних метеоумов вдень та вночі) з місця інструктора.

Програма льотно-тактичної підготовки: підготовка льотного складу на тактичному фоні, яка визначає погодні умови, час доби і рівень їх підготовки, що дозволяє екіпажу брати участь у військових навчаннях. Така програма формується на базі вправ Основної програми, а також Програми удосконалення бойового вишколу льотного складу.

3 Умови формування психологічної готовності льотчика (льотного екіпажу) до виконання бойових завдань

Виконання бойового польоту вимагає участі великої кількості фахівців при підготовці АТ до польоту, управлінні польотом, а також всебічного його забезпечення. Але результат виконання бойового польоту цілком залежить від дій льотчика (льотного екіпажу), від якого очікують прояву професійності, сміливості, рішучості, мужності, наполегливої сили волі та інших якостей, без яких неможливо його виконати успішно. Такий стан людини зветься психологічною готовністю льотчика (льотного екіпажу) до виконання бойових завдань, основи якого закладаються у військовому льотному навчальному закладі.

Військовий льотний навчальний заклад є не просто місцем надання спеціальних знань, вмінь та навичок експлуатації ЛА, а є установою, де формується психологія бойового льотчика, готового вступати у безпосереднє бойове зіткнення з противником. Одним з головних факторів при цьому виступає «льотне середовище» цього навчального закладу. Особливе значення «льотного середовища» при навчанні молодих пілотів підкреслюють авіаційні психологи (В.А. Пономаренко, Д.В. Гандер, Р.Н. Макаров, А.А. Ворона та ін.). Недарма Д.В. Гандером відмічено: «...в авиации образовательная среда не ограничена передачей знаний и индивидуального опыта полетов ..., она ориентирована ... на нравственные аспекты летной профессии, на формирование зрелой, ответственной мотивированной личности и должна быть заполнена методами и средствами формирования и развития личностных и интеллектуальных профессионально важных качеств, образа «Я» летчика-профессионала» [4].

У льотному навчальному закладі віє дух престижності та гордості за льотну професію, усіма заходами підтримуються славні традиції та досягнення вітчизняних льотчиків, що викликає почуття гордості у молодій людини, якій пощастило вчитись у такому закладі, за те, що він став причетним до льотного складу. Політ, його романтика, любов до неба пронизує учбовий процес в ньому. Тільки через призму «польоту» курсант-льотчик вивчає АТ, її обладнання, аеродинаміку та теорію пілотування ЛА, тактику дій при ураженні повітряних або наземних цілей. Разом з цим молодій людині прищеплюються поняття про складність їх майбутньої професії, присутність в ній ризиків і надають відповідь, чому во-

ни повинні відноситись до АТ «на ви», а до льотних законів, які написані кров'ю та життям людей, з повагою і обов'язковістю їх виконання, та ін.

У військовому льотному навчальному закладі особливу роль при формуванні психології майбутнього повітряного бійця відіграє особистий приклад старших начальників та друзів, які поряд. Льотчик завжди на виду і ніякими розмовами або посадами і погонами неможливо прикрити недоліки його льотної діяльності. Тільки особиста льотна майстерність надає високий авторитет льотчику і таким авторитетом обов'язково повинні володіти начальник льотного навчального закладу, його заступники, командири частин та підрозділів.

Начальник військового льотного навчального закладу сам по собі повинен бути яркою особистістю – досвідченим льотчиком-командиром, який досконало володіє усіма премудростями льотної професії, знає як побудувати та організувати навчання не тільки курсантів-льотчиків, а і підготовку льотчиків-інструкторів, командирів льотних учбових підрозділів, бути прикладом для особового складу у даній професії та в житті.

Така особа, як льотчик-інструктор, у військовому льотному навчальному закладі також відіграє особливу роль у справі виховання та підготовки майбутніх військових пілотів. Льотчику-інструктору не достатньо мати високий рівень особистої техніки пілотування, а необхідно досконало знати методи та прийоми методики льотного навчання, психологію льотної праці, військового льотчика, володіти особистими якостями педагога та багато чого іншого. Для відбору таких людей у льотному навчальному закладі повинна функціонувати система підготовки льотчиків-інструкторів, яка складається з теорії та практики. Наскільки високим буде рівень підготовки інструкторів, настільки буде висока якість навчання курсантів-льотчиків. Це аксіома.

4 Освіта та льотна підготовка: порядок їх надання пілотам у навчальному закладі

Кожна авіаційна країна сама визначає порядок надання майбутнім льотчикам вищої освіти та льотної підготовки: «паралельний» в одному навчальному закладі або «послідовний» в різних навчальних закладах.

Паралельне надання курсантам-льотчикам вищої освіти і льотної підготовки в одному навчальному закладі стало використовуватись у Радянському Союзі ще на початку 60 років минулого століття. З метою підняття престижу льотної професії та соціального захисту льотного складу, на урядовому рівні було прийнято рішення про реформування середніх льотних училищ у вищі воєнні авіаційні училища льотчиків зі збільшенням терміну навчання з трьох до чотирьох років. На той час у таких льотних училищах програма вищої освіти займала не більше

40% від загального часу учбового процесу, а льотна підготовка – понад 60%. Тобто, льотна підготовка займала пріоритетне положення, що дозволяло готувати молодих пілотів як на учбово-тренувальних, так і на бойових ЛА. Особлива увага приділялась базовій підготовці курсантів на бойових ЛА, до якої входили польоти вдень одиночно та паром на середніх, великих та малих висотах за простих і складних метеоумов та одиночно уночі за простих метеоумов, а також польоти на бойове застосування по повітряних (вдень, уночі) та наземних (вдень) цілях, що забезпечувало прихід у військові частини підготовленого до бойових дій льотного складу. Загальний наліт випускника складав біля 300-350 годин (перші випуски середини 60-их років).

З часом у льотному училищі змінився розподіл учбового часу, де навпаки, понад 60% від загального часу стали займати дисципліни вищої освіти, а льотна підготовка – не більше 40%. Щоб не збільшувати термін навчання, в училищі відмінили польоти курсантів на 1-му курсі та їх підготовку на бойових ЛА. Тобто, в льотному навчальному закладі, основним призначенням якого є підготовка льотних кадрів для військової авіації, із учбового процесу поступово програмою вищої освіти було «витиснуто» етап базової льотної підготовки курсантів-льотчиків.

Молоді пілоти, які пройшли тільки первинну підготовку у льотному навчальному закладі, хоча їх одягли у офіцерську форму, у професійному і психологічному відношенні залишаються учнями і потребують при подальшому їх льотному навчанні на бойових ЛА дотримання всіх методичних постулатів базової льотної підготовки.

Навчання молодих пілотів на бойовій АТ в військових частинах не можна вважати базовою підготовкою. Початкове навчання молодих пілотів не притаманне для військових частин, так як вони призначені для вирішення завдань бойової підготовки льотного складу. Та й підготовленого льотно-інструкторського складу, методистів, які володіють майстерністю льотного навчання, для вирішення таких завдань у них немає. У військовій частині є необхідність готувати молодих пілотів, але таких, які пройшли базову підготовку, тобто коли пілоти вже сформовані професійно і психологічно як військові льотчики. В іншому випадку, з позиції методології, здійснюється «методичний стрибок» від етапу первинної підготовки пілотів (з упушенням базової підготовки) до етапу їх основної підготовки.

До речі, у СРСР, коли було відмінено підготовку курсантів на бойових ЛА в училищах, з метою надання базової підготовки молодим пілотам на бойових машинах були змушені створити спеціальні авіаційні навчальні центри з визначеним складом викладачів, льотчиків-інструкторів, обладнаних відповідною навчально-методичною базою та авіацій-

ним тренажерами. Тільки після проходження програми у спеціальному авіаційному навчальному центрі, а цим завершувався етап їх початкової підготовки, льотчики прибували до військових частин.

В Україні, під впливом поглядів, які домінували при Радянському Союзі, збережено паралельний порядок надання освітньої та льотної підготовки курсантам-льотчикам в одному навчальному закладі. Більш того, за час реформ Збройних Сил в Україні взагалі були ліквідовані військові льотні навчальні заклади і до підготовки майбутніх пілотів підійшли, як до підготовки наземних фахівців: у загальноосвітньому військовому навчальному закладі, що призвело до втрати «льотного середовища», в якому готується повітряний боєць (розділ 3).

При послідовному порядку надання вищої освіти та льотної підготовки курсантам-льотчикам, підготовка пілотів здійснюється у окремому спеціалізованому льотному закладі (у кожній авіаційній країні вони мають свою назву), яка проходить цілісно, безперервно, без їх відриву від процесу льотного навчання на проходження загальноосвітніх програм (окрім теорії спеціальних дисциплін). Такий підхід дозволяє зберегти методологію льотного навчання, надати визначений рівень підготовки льотного складу для військової авіації.

Висновки

Льотна підготовка екіпажів військової авіації представляє собою цілісний, безперервний складний процес, який має декілька етапів, кожний з яких представляє собою елемент загальної системи підготовки льотного складу. Під цілісністю розуміється підготовка льотчика з перших кроків в авіації до закінчення ним льотної діяльності. Безперервність передбачає послідовний перехід від одного етапу підготовки льотчика до іншого. Етапи підготовки льотних екіпажів, як елементи (системні елементи) загальної системи, займають в ній конкретне місце, мають свою назву, мету, тривалість, визначений результат.

Таким чином, система підготовки льотчиків військової авіації представляє собою сукупність етапів

підготовки поєднаних єдиним задумом для надання на основі визначеного рівня освіти знань, вміння, навичок з техніки пілотування, польотної навігації, бойового застосування літального апарату (відповідно за його типом та етапом підготовки) та формування їх психологічної готовності до виконання бойових завдань за призначенням роду авіації у сучасних умовах ведення збройної боротьби з використанням спеціальних структур (установ) для досягнення цієї мети.

Проблеми, які виникли при паралельному наданні курсантам-льотчикам вищої освіти та льотної підготовки в одному навчальному закладі з методологічної точки зору все більше наполягають на необхідності переходу до послідовного порядку їх надання (спочатку вища освіта, потім льотна підготовка) у різних навчальних закладах (з відновленням в Україні окремого військового льотного навчального закладу). Звичайно, такий перехід є вирішенням непростого питання і коштує великих грошей, але у світі послідовне навчання молодих пілотів вважається найбільш прогресивним (вони вміють рахувати гроші) і використовується багатьма авіаційними державами.

Дотримання методологічних основ є запорукою чіткого функціонування загальної системи підготовки льотчиків військової авіації здатних вирішувати бойові завдання в любых обставинах бойової обстановки.

Список літератури

1. Ягунов В.В. Педагогіка. Поняття метод, методика і методологія в педагогіці: навч. посібн. / В.В. Ягунов – К.: Либідь, 2002. – 560 с.
2. Пономаренко В.А. Психологія життя і труда летчика / В.А. Пономаренко. – М.: Воениздат, 1992. – 224 с.
3. Пособие летчику-инструктору по психологии, педагогике и методике летного обучения. В 3-х частях / Изд. 2-е перераб. и доп. / Ч. 3 Методика летного обучения. – М.: Воениздат, 1974. – 164 с.
4. Гандер Д.В. Профессиональная психопедагогика / Д.В. Гандер. – М.: Воентехиздат, 2007. – 336 с.

Надійшла до редколегії 20.03.2014

Рецензент: д-р техн. наук проф. О.Б. Леонт'єв, Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків.

МЕТОДОЛОГИЯ ПОДГОТОВКИ ЛЁТНЫХ ЭКИПАЖЕЙ ВОЕННОЙ АВИАЦИИ

Н.Н. Бреславец, Р.Н. Джус, И.Н. Ключников

В исследовании в кратком виде изложена методология подготовки летных экипажей военной авиации, какой она сложилась в нашей стране исторически, и с оглядкой на современные реалии и тенденции развития. Предпринята попытка теоретического обоснования путей дальнейшего развития системы подготовки летных экипажей военной авиации.

Ключевые слова: методология подготовки, летная подготовка, военная авиация, летный экипаж

METHODOLOGY OF AIR FORCE FLIGHTCREWS PREPARATION

N.N. Breslavac, R.N. Dzhus, I.N. Klushnikov

In research methodology of preparation of flightcrews of air force is expounded in a short kind, what it was folded in our country historically, and with looking over on modern realities and progress trends. The attempt of theoretical ground of ways of further development of the system of preparation of flightcrews of air force is undertaken.

Keywords: Methodology of preparation, flight education, air force, flightcrews